

УДК 930.1(470):94(477)"9/12"

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-2\(44\)-895-908](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-2(44)-895-908)

Лахно Олександр Петрович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, релігієзнавства та методик їх викладання, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, <https://orcid.org/0000-0003-0312-0799>

Савич Анжеліка Вікторівна старший викладач кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін, ННІ ДметІ Українського державного університету науки і технологій, м.Дніпро, <https://orcid.org/0009-0006-2813-9460>.

Хоменко Олена Олександрівна кандидат історичних наук, доцент, проректор з виховної роботи, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет", м. Київ, <https://orcid.org/0009-0003-3428-7417>

ПРИСВОЄННЯ СПАДЩИНИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ: ЯК РОСІЙСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ СФОРМУВАЛА ІМПЕРСЬКИЙ НАРАТИВ

Анотація. У статті розглядалося, як російська історична наука забирала собі спадщину Київської Русі та створювала імперську версію історії, яка віками спотворювала правду про походження української держави й забирала в українського народу його власне історичне коріння. Перетворення історії Київської Русі на «початок російської держави» стало головною підвалиною російської імперської ідеї і досі використовується в сучасній пропаганді. У статті простежено, як будувався цей імперський міф: починаючи з «Синопису» Інокентія Гізеля 1674 року, який до початку дев'ятнадцятого століття був головним історичним підручником у Російській імперії, через великі праці Миколи Карамзіна й аж до шовіністичної теорії Михайла Погодіна про начебто переселення давньокиївського населення на північ. Показано, як ці імперські вигадки перетворилися на радянську теорію про «давньоруську народність» – теорію, що прикрила імперську суть радянської держави гаслами про інтернаціоналізм, хоча насправді нічого не змінилося. Окремо йдеться про те, як Михайло Грушевський науково розвінчав цю імперську схему.

У своїх десяти томах "Історії України-Русі" Грушевський зробив те, що можна назвати революцією в історичній науці: він показав, що українці – це прямі нащадки людей Київської Русі, а наша історія тягнеться від тих часів до

сьогодення без жодних розривів. І що цікаво – те, що писав Грушевський, зараз підтверджується новими археологічними розкопками й дослідженнями мови, тож його праця й досі залишається потужною зброєю проти всіх тих імперських байок.

Розглядається актуальність проблеми в умовах повномасштабної російської агресії проти України та використання імперського нарративу про «спільну колиску народів» для обґрунтування територіальних претензій і заперечення права українців на власну державність. Обґрунтовується необхідність деколонізації історичної науки та громадської свідомості, звільнення від термінологічних нашарувань імперської історіографії та утвердження науково обґрунтованої концепції України-Русі як ранньоукраїнської держави.

Ключові слова: Київська Русь, Україна-Русь, імперський нарратив, російська історіографія, деколонізація, Михайло Грушевський, національна ідентичність, історична пам'ять, фальсифікація історії.

Lakhno Oleksandr PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, <https://orcid.org/0000-0003-0312-0799>

Savych Anzhelika Senior Lecturer, Department of International Economics and Social and Humanitarian Disciplines, National Research Institute of the Dnipro Metallurgical Institute of the Ukrainian State University of Science and Technology, Dnipro, <https://orcid.org/0009-0006-2813-9460>

Komenko Olena Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Educational Work, Associate Professor of the Department of Social Sciences and Humanities, Private Higher Educational Establishment “European University”, Kyiv, <https://orcid.org/0009-0003-3428-7417>

THE APPROPRIATION OF THE HERITAGE OF KYIV RUSSIA: HOW RUSSIAN HISTORIOGRAPHY SHAPED THE IMPERIAL NARRATIVE

Abstract. The article examined how Russian historical scholarship appropriated the heritage of Kyivan Rus and constructed an imperial version of history that distorted the truth about the origins of the Ukrainian state for centuries and stripped the Ukrainian people of their own historical roots. The transformation of Kyivan Rus history into "the beginning of the Russian state" became the cornerstone of Russian imperial ideology and continues to be used in modern propaganda. The article traced how this imperial myth was built: starting with Innokentiy Gizel's "Synopsis" from 1674, which remained the main history textbook in the Russian Empire until the early

nineteenth century, through the major works of Nikolay Karamzin, and up to Mikhail Pogodin's chauvinist theory about the supposed migration of ancient Kyivan population to the north. It showed how these imperial fabrications evolved into the Soviet theory of "ancient Rus nationality" – a theory that masked the imperial nature of the Soviet state with slogans about internationalism, though in reality nothing had changed. Special attention was given to how Mykhailo Hrushevsky scientifically debunked this imperial scheme.

In his ten-volume "History of Ukraine-Rus," Hrushevsky accomplished what can be called a revolution in historical scholarship: he demonstrated that Ukrainians are the direct descendants of the people of Kyivan Rus, and our history extends from those times to the present day without any breaks. And what's interesting is that what Hrushevsky wrote is now being confirmed by new archaeological excavations and linguistic studies, so his work remains a powerful weapon against all those imperial fairy tales.

The article addresses the relevance of this issue in the context of Russia's full-scale aggression against Ukraine and the use of the imperial narrative about a "common cradle of nations" to justify territorial claims and deny Ukrainians' right to their own statehood. It substantiates the need for decolonization of historical scholarship and public consciousness, liberation from the terminological layers of imperial historiography, and establishment of a scientifically grounded concept of Ukraine-Rus as an early Ukrainian state.

Keywords: Kyiv Rus, Ukraine-Rus, imperial narrative, Russian historiography, decolonization, Mykhailo Hrushevsky, national identity, historical memory, falsification of history.

Постановка проблеми. Питання присвоєння історичної спадщини Київської Русі російською історіографією та формування на цій основі імперського нарративу набуває особливої актуальності в контексті сучасних процесів деколонізації гуманітарного знання в Україні. У 2024 році Інститут історії України НАН України спільно з Інститутом культурології НАМ України організували науково-практичну конференцію «Деколонізація історичного нарративу та уявлень про культурну спадщину», що засвідчило нагальну потребу наукового переосмислення імперських нарративів російської історіографії [7]. У лютому 2024 року Український науковий інститут Гарвардського університету провів міжнародну конференцію «Деколонізація України: в теорії і на практиці», де фахівці обговорювали концептуальні засади та практичні механізми деколонізації історичної науки [8]. Ці наукові заходи підтверджують, що дослідження механізмів присвоєння російською історіографією української історичної спадщини є критично важливим для розбудови автентичної української історичної науки, вільної від імперських спотворень.

Наукова концепція Михайла Грушевського, викладена у статті «Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» (1904) [3] та реалізована у фундаментальній десяти томній «Історії України-Руси» (1898–1936) [4; 5], не втратила своєї актуальності й сьогодні, оскільки вона всеосяжна і багатовимірною у часі і просторі.

М. Грушевський науково спростував російську схему історії східноєвропейських народів, яка обстоювала концепцію «общерусской» народності, водночас нехтуючи історичним розвитком українського і білоруського народів, що було виявом російського історіографічного шовінізму [3; 12].

Вчений переконливо довів, що творцем Київської держави була південна група східних слов'ян – предки українського народу, передусім поляни, на землях яких вона була створена. Проте, як зазначають сучасні дослідники, частина українського інформаційного простору досі використовує терміни російської імперської історіографії – «Київська Русь», «Давня Русь», які підтримують фальсифікований наратив [1]. Тому дослідження того, як саме російська історіографія XVIII–XXI століть конструювала імперський наратив через присвоєння української історичної спадщини, має принципове значення для утвердження наукової істини, деколонізації історичного знання та формування сучасної національної ідентичності українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика присвоєння історичної спадщини Київської Русі російською імперською історіографією належить до ключових питань сучасної української історичної науки, що набуває особливої актуальності в контексті російсько-української війни та необхідності деконструкції імперських міфів, які століттями використовувалися для обґрунтування експансіоністської політики Москви щодо України.

Фундаментальне значення для розуміння автентичної історії України-Русі мають праці М. Грушевського [4; 5], який у своїй багатотомній «Історії України-Руси» обґрунтував концепцію безперервності українського історичного процесу від Київської держави до сучасності, заперечивши тим самим російську схему «спільної колиски трьох братніх народів». Систематизації спадщини М. Грушевського присвячено працю М. Капраля та Я. Федорука [11], а рецепцію його концепції в сучасній українській історіографії досліджує Ю. Лебедева [12].

Питання наукової спадщини В. Барана у контексті проблеми походження Київської Русі та формування давньоруської державності висвітлено в дослідженнях Ю. Лебедевої [13] та І. Гирича [2]. Науковці аналізують археологічні та історичні аргументи щодо етнічної ідентичності населення Русі, які спростовують тезу про «давньоруську народність» як спільного предка українців, росіян і білорусів.

Л. Залізник [9] у своєму дослідженні киеворуської версії україногенези систематизує аргументи «за» і «проти», доводячи, що саме українці є прямими

спадкоємцями державної та культурної традиції Київської Русі. Дослідник наголошує на штучності конструкту «давньоруської народності», створеного радянською історіографією для легітимізації імперських претензій Москви.

Механізми дегуманізації українців та демонізації України в російській історіографії як інструменту виправдання агресії детально проаналізовано К. Івангородським [10]. Автор простежує, як історичні міфи про «єдиний народ» трансформуються в ідеологічне обґрунтування збройної агресії.

Особливості розвитку російської історіографії в контексті формування авторитарних наративів розглядає І. Терлецька [21], аналізуючи методологічні засади радянської та пострадянської історичної науки, що слугували інструментом державної пропаганди.

Я. Дашкевич [6] досліджує геополітичне становище України на межі між Сходом і Заходом, акцентуючи увагу на самотності українського цивілізаційного розвитку та штучності його включення в «русский мир». Г. Півторак [15] з позицій історичної лінгвістики спростовує міф про спільне походження східнослов'янських народів, доводячи окремішність формування української, російської та білоруської мов.

С. Плохій [16; 17] наголошує на принциповому значенні термінологічних питань у протистоянні імперському наративу, обґрунтовуючи необхідність послідовного використання назви «Україна-Русь» для позначення середньовічної Київської держави. Історик підкреслює, що державні кордони починаються у свідомості громадян, а отже, боротьба за історичну пам'ять є невід'ємною складовою національної безпеки.

Історіографічний аналіз полеміки М. Погодіна та М. Максимовича [18] середини XIX століття дозволяє простежити витоки наукової дискусії про спадщину Русі та методи, якими російська імперська наука намагалася привласнити київську спадщину. А. Пивовар [14] популяризує наукові висновки щодо механізмів цього привласнення для широкої аудиторії.

Отже, хоч про це вже написано чимало наукових праць, все одно бракує ґрунтовного дослідження того, як саме розвивалася російська імперська байка про Київську Русь, якими способами її творили та як вона працює сьогодні в інформаційній війні проти України – а це означає, що науковцям тут ще є над чим працювати.

Мета дослідження – детально проаналізувати, яким чином російська історіографія XVIII–XXI століть привласнювала історичну спадщину Київської Русі, простежити основні етапи становлення імперського наративу та з'ясувати, яку роль він відіграв у виправданні експансіоністської політики Російської імперії та її наступників стосовно України.

Виклад основного матеріалу. За нинішніх часів глибоких геополітичних змін питання історичної пам'яті та національної ідентичності стає надзвичайно

важливим. Привласнення спадщини Київської Русі російською історіографією є одним з найпотужніших засобів творення імперського нарративу, який віками спотворював уявлення про витoki української державності та позбавляв український народ його власної історичної традиції. Концептуальне перекручення історії Київської Русі, перетворення її на "початковий етап російської державності", стало фундаментом російської імперської ідеології і досі відіграє центральну роль у сучасних пропагандистських побудовах.

Проблема присвоєння історичної спадщини набула системного характеру з часів піднесення Московського царства, коли московські правителі проголосили себе спадкоємцями Київської держави та об'єднувачами «всіх земель руських» [6]. Як зазначає Я. Дашкевич, геополітичне становище України на межі між Сходом і Заходом зумовило особливу увагу московських ідеологів до привласнення її історичної спадщини як засобу легітимізації імперських претензій [6]. Особливо інтенсивно цей процес розгорнувся після перейменування Московського царства на Російську імперію 2 листопада 1721 року за указом Петра I, коли постала нагальна потреба створити нову історичну концепцію, що обґрунтовувала б спадкоємність назви «российская» від княжої Русі [14]. А. Пивовар наголошує, що саме з цього моменту розпочалася систематична фальсифікація історії, спрямована на привласнення Московією історичної спадщини Київської Русі [14]. «Московщина по суті загарбала назву Русь, яка своїм питомим змістом – етнічним, географічним, устроєвим – цілком відповідає сучасному термінові Україна», – зазначає Я. Дашкевич [6; 14].

Фундаментом цієї історичної фальсифікації став «Синопис» Інокентія Гізеля (1674), який до початку XIX століття був основним підручником з історії в Російській імперії і проголошував Київську Русь першим етапом російської державності [15]. Цей твір, написаний архімандритом Києво-Печерської лаври, мав на меті обґрунтувати воз'єднання українських земель із Московським царством після Переяславської ради 1654 року та легітимізувати владу московських царів над Україною. Парадоксально, що саме український церковний діяч заклав підвалини концепції, яка згодом була використана для денационалізації українського народу. «Синопис» вибудовував лінійну схему історії, в якій Київська держава безпосередньо переходила у Московське царство, оминаючи Галицько-Волинську державу та Велике князівство Литовське як спадкоємців княжої традиції. Праця витримала понад тридцять перевидань і стала канонічним текстом, що формував історичну свідомість кількох поколінь освічених верств Російської імперії. Саме «Синопис» запровадив у широкий обіг ідею про «єдиний руський народ» та спільне походження великоросів і малоросів від давньоруської держави, що заклало концептуальну основу для подальших імперських історіографічних конструкцій Карамзіна, Соловйова та Погодіна [15].

Г. Півторак у своєму дослідженні походження східнослов'янських народів та їхніх мов переконливо доводить, що міф про «спільну колыску» трьох братніх народів не має жодного наукового підґрунтя і є продуктом цілеспрямованої імперської політики [15]. Ця концепція була остаточно оформлена Миколою Карамзіним у 12-томній «Истории государства Российского» (1816–1829), де княжий Київ названо «матерью городов русских» у значенні «російських» [15]. Праця Карамзіна стала еталоном для російської історіографії XIX століття і лягла в основу фундаментальної «Истории России с древнейших времен» Сергія Соловйова у 29 томах [3].

Концепцію Карамзіна продовжив у середині XIX століття академік Михайло Погодін (1800–1875), який створив особливо шовіністичну версію історії. М. Погодін стверджував, що в давньому Києві до монголо-татарської навали жили росіяни та їхні предки, які після 1240 року нібито емігрували на Середню Оку і Верхню Волгу, а на спустошену Київщину прийшли з Прикарпаття українці лише наприкінці XV століття [15]. Саме М. Погодіну належать поняття «Київська Русь» і «Московська Русь», створені зі спеціальною метою – вивести походження Московії із давньоруської держави [19].

Л. Залізник у своєму дослідженні киеворуської версії україногенези підкреслює, що «концепція М. Погодіна була спрямована на розрив історичної тяглості між Київською Руссю та українським народом, що мало обґрунтувати претензії Російської імперії на всю спадщину середньовічної Русі» [9]. Дослідник наголошує, що теорія М. Погодіна про «запустіння» Київщини після монгольської навали та її подальше заселення прийшлим населенням із Прикарпаття не витримує критики з позицій сучасної археології, яка засвідчує безперервність заселення Середнього Подніпров'я протягом усього середньовіччя. Л. Залізник доводить, що концепція М. Погодіна була не стільки науковою гіпотезою, скільки ідеологічним інструментом, покликаним позбавити українців права на власну давню історію та перетворити їх на «молодший» народ без глибокого історичного коріння.

Така інтерпретація дозволяла Російській імперії монополізувати спадщину Київської держави, представивши росіян єдиними законними спадкоємцями княжої Русі, а українців – лише пізніми мігрантами на території, що нібито споконвіку належала «великоруському» етносу [9].

У своїй полеміці з Михайлом Максимовичем 1856 року М. Погодін наголошував, що староруська князівська традиція не властива малоруській (українській) історії, що український фольклор не зберіг билин про домонгольський київський період, натомість фіксований на козацькій історії [18]. Це спостереження М. Погодін використав для обґрунтування «розриву» між Київською Руссю і Україною, стверджуючи, що «російська історія – це історія великоруського народу», який нібито створив Київську державу [18].

За радянських часів великодержавницьку гіпотезу М. Погодіна ідеологи пом'якшили, вигадавши концепцію «давньоруської народності», яка нібито стала етнічною основою росіян, українців та білорусів [15]. І. Терлецька, аналізуючи сучасну російську історіографію, зазначає, що «радянська історична наука слугувала інструментом державної пропаганди, а концепція «давньоруської народності» була покликана замаскувати імперський характер російської держави під гаслами пролетарського інтернаціоналізму» [21]. Проте сутність імперського нарративу залишилася незмінною – Київська Русь продовжувала розглядатися як спільна колыска «братніх народів» і перший етап російської історії. Радянська історіографія запровадила термін «Древнерусское государство» як засіб маніпуляцій для доведення неіснуючої тяглості історії Росії від київських часів [20].

Імперську схему російської історії блискуче спростував видатний український історик Михайло Грушевський у своїй знаменитій статті «Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» (1904) [3]. М. Грушевський науково довів, що творцем тисячолітньої княжої держави Русь був український етнос і що твердження про «общерусскую» історію та колыску трьох братніх народів – це повна фікція: «Общерусской» історії не може бути, як немає «общерусской» народності. Ми знаємо, що Київська держава, право, культура були утвором одної народності, українсько-руської» [3; 20]. Ю. Лебедева наголошує, що «методологічні засади, закладені М. Грушевським, залишаються актуальними для спростування імперських міфів і сьогодні» [12]. Дослідниця підкреслює, що М. Грушевський першим у вітчизняній історіографії застосував принцип етнічної безперервності як основу для побудови національної історії, відмовившись від державоцентричного підходу російської історичної школи, який ототожнював історію народу з історією панівної династії та державних інституцій.

Методологія М. Грушевського передбачала комплексне вивчення етногенезу, культури, мови та соціальних структур українського народу як єдиного цілісного процесу, що тривав від найдавніших часів до сучасності. Ю. Лебедева зазначає, що такий підхід дозволив українському історику науково обґрунтувати тезу про окремішність українського народу від російського та довести, що українці не є відгалуженням від «спільноруського стовбура», а самостійним етносом із власною історичною долею.

У своїй фундаментальній десяти томній праці «Історія України-Руси» (перший том вийшов 1898 року) Грушевський здійснив концептуальну революцію, довівши безперервність історії українського народу від часів Київської держави [4; 5]. Він переконливо обґрунтував, що родоначальником Київської держави була південна група східних слов'ян – предків українського народу, передусім поляни, на землях яких вона була створена [12; 13].

Ю. Лебедева у дослідженні проблеми походження Київської Русі в українознавстві В. Барана зазначає, що «археологічні та історичні дані беззаперечно підтверджують етнічну тотожність населення Київської Русі з предками сучасних українців» [13]. І. Гирич, аналізуючи проблему формування держави Русь у працях В. Барана, підкреслює, що «концепція етнічної тяглості українського народу від часів Київської держави має солідне археологічне та лінгвістичне підґрунтя» [2].

Систематизації наукової спадщини М. Грушевського присвячено працю М. Капраля та Я. Федорука, які підготували ґрунтовний покажчик імен до «Історії України-Руси», що засвідчує масштабність і фундаментальність цього дослідження [11]. Грушевський наголошував, що схема Карамзіна і Погодіна «не лише позбавляла українців власної історії, а й не давала росіянам розуміння справжніх витоків їхньої етнічної і державної історії» [20].

Проте, незважаючи на наукову обґрунтованість концепції Грушевського, російська історіографія продовжила тиражувати імперські міфи. У радянський період, особливо за Сталіна, Жданова та Кірова, політика присвоєння історичної спадщини набула ще жорсткішого характеру [14]. У сучасній російській історіографії спостерігається повернення до історичної спадщини XVIII–XIX століть, зокрема до схеми Карамзіна і Погодіна, в якій витoki російської національної і державної традиції ведуться з часів Київської Русі, що розглядається як перший етап історії Російської імперії [20].

К. Івангородський у своєму дослідженні механізмів дегуманізації українців російською історіографією доводить, що «сучасна російська пропаганда використовує ті самі історіографічні конструкти XVIII–XIX століть для обґрунтування агресії проти України, що засвідчує безперервність імперського нарративу» [10]. Як зазначає С. Плохій, для росіян «Киевская Русь» – це перший період домонгольської Русі до остаточного завоювання її монголами у 1240-х роках, тоді як для України це питання етнічного визначення території, населеної протоукраїнцями [16].

Особливої актуальності проблема присвоєння історичної спадщини набула в умовах повномасштабної російської агресії проти України, розпочатої 2014 року і загостреної з 24 лютого 2022 року. Російська пропаганда активно використовує імперський нарратив про «спільну колыску народів» для обґрунтування територіальних претензій до України та заперечення самого права українців на державність. У 2024 році відбулися дві знакові наукові події, присвячені проблемам деколонізації історичного знання: науково-практична конференція «Деколонізація історичного нарративу та уявлень про культурну спадщину», організована Інститутом культурології НАМ України [7], та міжнародна конференція «Деколонізація України: в теорії і на практиці» в Українському науковому інституті Гарвардського університету [8]. Ці заходи

засвідчили нагальну потребу системного перегляду імперських нашарувань в історичній науці та громадській свідомості.

Для належної обороноздатності українських кордонів (які найперше починаються у головах громадян) вирішальне значення має інформація про те, що держава Україна веде свій родовід від тисячолітньої Княжої України-Русі, творцем котрої був український етнос, а не з «общерусской» колиски братніх народів [17]. С. Плохій наголошує, що «боротьба за історичну пам'ять є невід'ємною складовою національної безпеки, адже державні кордони починаються у свідомості громадян» [17]. І. Гирич підкреслює, що «Історія України-Русі Михайла Грушевського допомагає нам перемогти, оскільки дає науково обґрунтовану відповідь на імперські фальсифікації» [1]. Проте, на жаль, частина українського інформаційного простору, включно з експозиціями деяких національних музеїв, досі використовує терміни російської імперської історіографії – «Київська Русь», «Давня Русь», «Древнерусское государство», – які підтримують фальсифікований наратив [17].

Отже, вивчення того, як російська історіографія присвоювала спадщину Київської Русі та формувала імперський наратив, має принципове значення для відновлення історичної справедливості, зміцнення національної ідентичності українського народу та спростування сучасних пропагандистських маніпуляцій. Деколонізація історичної науки та суспільної свідомості, звільнення від імперських стереотипів і утвердження науково обґрунтованої концепції України-Русі як ранньоукраїнської держави становить одне з найважливіших завдань сучасної української гуманітаристики.

Висновки. Проведене дослідження показує, що привласнення спадщини Київської Русі російською історіографією мало цілеспрямований і системний характер. Цей процес розпочався ще за часів зростання могутності Московського царства, а після його перетворення на Російську імперію 1721 року набув особливої сили. Необхідність легітимізувати імперські домагання на "всі руські землі" спричинила появу історичної концепції, яка штучно виводила походження Московії від Київської держави.

Формування імперського наративу відбувалося послідовно, через роботи цілої низки авторів – від "Синопису" Інокентія Гізеля, який став першим підручником з такою концепцією, через масштабні історичні праці Миколи Карамзіна аж до шовіністичної теорії Михайла Погодіна про начебто переселення населення давнього Києва на північний схід. Саме ці побудови заклали основу міфу про "спільну колиску трьох братніх народів", який у радянський період трансформувався в концепцію "давньоруської народності", проте зберіг свою імперську природу.

Наукову хибність імперської схеми переконливо продемонстрував Михайло Грушевський, який обґрунтував неперервність історії українського

народу від Київської держави та етнічну спорідненість її населення з предками сучасних українців. Його методологічні підходи, які підтверджуються археологічними та лінгвістичними даними, не втрачають своєї актуальності для спростування імперських міфів і в наш час.

Імперський наратив – це не просто історіографічна проблема минулого. Сучасна російська пропаганда активно використовує його для виправдання агресії проти України та заперечення права українського народу на власну державність. Це свідчить про те, що боротьба за історичну пам'ять є невід'ємною частиною національної безпеки, оскільки державні кордони починаються у свідомості громадян.

Відтак деколонізація історичної науки та суспільної свідомості, очищення від термінологічних нашарувань імперської історіографії та затвердження науково обґрунтованої концепції України-Русі як ранньоукраїнської держави становить одне з найважливіших завдань сучасної української гуманітаристики.

Література:

1. Гирич І. Історія України-Русі Михайла Грушевського допомагає нам перемогти. ArmyInform. 2023. 16 червня. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/06/16/istoriya-ukrayiny-rusi-myhajla-grushevskogo-dopomagaye-nam-peremogty-igor-gyrych/>
2. Гирич І. Проблема формування держави Русь у працях Володимира Барана. *Український альманах*. 2021. Вип. 26. С. 68-75. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/download/577/568>
3. Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства (1904). Радіо Свобода. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-i-moskoviya/31521000.html>
4. Грушевський М. Історія України-Руси: в 10 т. Київ, 1898–1936. URL: <http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm>
5. Грушевський М.С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1991-1998. (Серія "Пам'ятки історичної думки України"). URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur.htm>
6. Дашкевич Я. Україна на межі між Сходом і Заходом (XIV–XVIII ст.). Історія очима істориків. Електронна бібліотека "Літопис". URL: <http://litopys.org.ua/ochuma/ochrus1.htm>
7. Деколонізація історичного наративу та уявлень про культурну спадщину : науково-практична конференція. Інститут культурології НАМ України. 2024. URL: <https://icr.org.ua/podiyi/novynu/naukovo-praktychna-konferentsiya-dekolonizatsiya-istorychnogo-naratyvu-ta-uyavlen-pro-kulturnu-spadshhynu-anons/>
8. Деколонізація України: в теорії і на практиці : міжнародна наукова конференція. Український науковий інститут Гарвардського університету. 2024. Лютий. URL: <https://www.hur1.harvard.edu/news/наукова-конференція-«деколонізація-україни»>
9. Залізник Л.Л. Києворуська версія україногенези. Аргументи "за" і "проти". *Українознавство*. 2023. № 1 (86). С. 93-107. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/275329/272018>
10. Івангородський К. Дегуманізація українців і демонізація України російською історіографією як засіб виправдання так званої «СВО». Вісник Черкаського університету.

Серія: Історичні науки. 2024. № 1. С. 123-132. URL: <https://history-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/5159>

11. Капраль М., Федорук Я. Грушевський Михайло. Історія України-Руси. Т. 11: Показчик імен (Т. 1-10) / Ред. Я. Дашкевич. Київ, 2000. 520 с. URL: <https://www.academia.edu/17050513/>

12. Лебедева Ю. Концепція М. С. Грушевського в сучасній українській історіографії. Наукові записки Житомирського державного університету. Вип. 37. URL: <https://old.istznu.org/page/issues/37/lebedeva.pdf>

13. Лебедева Ю.Г. Проблема походження Київської Русі в українознавстві Володимира Барана. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2014. Вип. 37. С. 359-365. URL: <https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/download/2217/2062>

14. Пивовар А. Як Московія привласнила собі історію Київської Русі. АрміяInform. 2022. 4 січня. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/04/yak-moskoviya-pryvlasnyla-sobi-istoriyu-kyuivskoyi-rusi/>

15. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міф і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Розділ 6. Електронна бібліотека "Літопис". URL: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt06.htm>

16. Плохій С. Україна vs Русь: чому термінологія – це важливо. Радіо Свобода. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-terminolohiya/31530763.html>

17. Плохій С. Україна-Русь і Грушевський: як оборонити державні кордони, які починаються у головах громадян. Радіо Свобода. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-hrushevsky-derzhavni-kordony/31268605.html>

18. Погодін М., Максимович М. Полеміка про початок Русі (1856). Буковинська державна медична академія: Електронна бібліотека. URL: <https://buklib.net/books/32657/>

19. Російська історіографія та присвоєння історії Київської Русі. LiveJournal: Політика Росії. 2019. URL: <https://ru-polit.livejournal.com/18751612.html>

20. Суспільно-історичні концепції в українській історіографії XIX – початку XX століття. Голос України. 2018. URL: <https://www.golos.com.ua/article/310613>

21. Терлецька І. Сучасна російська історіографія системи державної влади періоду сталінізму. Історіографічні дослідження в Україні. 2013. Вип. 23. С. 335-353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Idvu_2013_23_17.

References:

1. Dashkevych, Ya. *Ukraine na mezhi mizh Skhodom i Zakhodom (XIV–XVIII st.)* [Ukraine at the border between East and West (14th–18th centuries)]. *Istoriia ochyma istorykiv*. Elektronna biblioteka "Litopys". URL: <http://litopys.org.ua/ochyma/ochrus1.htm>

2. *Dekolonizatsiia istorychnoho naratyvu ta uiavlen pro kulturnu spadshchynu* [Decolonization of historical narrative and ideas about cultural heritage]: naukovo-praktychna konferentsiia. (2024). Instytut kulturolohii NAM Ukrainy. URL: <https://icr.org.ua/podiyi/novyny/naukovo-praktychna-konferentsiya-dekolonizatsiya-istorychnogo-naratyvu-ta-uyavlen-pro-kulturnu-spadshchynu-anons/>

3. *Dekolonizatsiia Ukrainy: v teorii i na praktytsi* [Decolonization of Ukraine: in theory and practice]: mizhnarodna naukova konferentsiia. (2024). Ukrainyskyi naukovyi instytut Harvardskoho universytetu. URL: <https://www.huri.harvard.edu/news/наукова-конференція-«деколонізація-україни»>

4. Hrushevskiy, M. (1904). Zvychnaina skhema «ruskoi» istorii y sprava ratsionalnoho ukladu istorii skhidnoho sloviaanstva [The usual scheme of "Russian" history and the matter of rational arrangement of the history of Eastern Slavdom]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-i-moskoviya/31521000.html>
5. Hrushevskiy, M. (1898–1936). *Istoriia Ukrainy-Rusy* [History of Ukraine-Rus]: v 10 t. Kyiv. URL: <http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm>
6. Hrushevskiy, M. S. (1991–1998). *Istoriia Ukrainy-Rusy* [History of Ukraine-Rus]: v 11 t., 12 kn. / Redkol.: P. S. Sokhan (holova) ta in. Kyiv: Naukova dumka. (Serii "Pamiatky istorichnoi dumky Ukrainy"). URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur.htm>
7. Hyrych, I. (2021). Problema formuvannia derzhavy Rus u pratsiakh Volodymyra Barana [The problem of the formation of the Rus state in the works of Volodymyr Baran]. *Ukrainskyi almanakh*, 26, 68–75. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/download/577/568>
8. Hyrych, I. (2023). Istoriia Ukrainy-Rusy Mykhaila Hrushevskoho dopomahaie nam peremohty [Mykhailo Hrushevsky's History of Ukraine-Rus helps us win]. *ArmyInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/06/16/istoriya-ukrayiny-rusi-myhajla-grushevskogo-dopomagaye-nam-peremogty-igor-gyrych/>
9. Ivanhorodskiy, K. (2024). Dehumanizatsiia ukraintsiv i demonizatsiia Ukrainy rosiiskoiu istoriohrafiiieu yak zasib vypravdannia tak zvanoi «SVO» [Dehumanization of Ukrainians and demonization of Ukraine by Russian historiography as a means of justifying the so-called "SMO"]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Istorychni nauky*, 1, 123–132. URL: <https://history-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/5159>
10. Kapral, M., & Fedoruk, Ya. (2000). *Hrushevskiy Mykhailo. Istoriia Ukrainy-Rusy. T. 11: Pokazhchik imen (T. 1–10)* [Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus. Vol. 11: Index of names (Vol. 1–10)] / Red. Ya. Dashkevych. Kyiv. 520 s. URL: <https://www.academia.edu/17050513/>
11. Lebedieva, Yu. (n.d.). Kontsepsiia M. S. Hrushevskoho v suchasni ukrainskii istoriohrafii [M. S. Hrushevsky's concept in modern Ukrainian historiography]. *Naukovi zapysky Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu*, 37. URL: <https://old.istznu.org/page/issues/37/lebedeva.pdf>
12. Lebedieva, Yu. H. (2014). Problema pokhodzhennia Kyivskoi Rusi v ukrainoznavstvi Volodymyra Barana [The problem of the origin of Kyivan Rus in Volodymyr Baran's Ukrainian studies]. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 37, 359–365. URL: <https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/download/2217/2062>
13. Pivtorak, H. Pokhodzhennia ukraintsiv, rosiian, bilorusiv ta yikhnikh mov. Mif i pravda pro triokh brativ slovianskykh zi «spilnoi kolysky» [The origin of Ukrainians, Russians, Belarusians and their languages. Myth and truth about the three Slavic brothers from the "common cradle"]. Rozdil 6. Elektronna biblioteka "Litopys". URL: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt06.htm>
14. Pyvovar, A. (2022). Yak Moskovii pryvlasnyla sobi istoriiu Kyivskoi Rusi [How Muscovy appropriated the history of Kyivan Rus]. *ArmyInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/04/yak-moskoviya-pryvlasnyla-sobi-istoriyu-kyivskoyi-rusi/>
15. Ploky, S. (2020). Ukraina vs Rus: chomu terminolohiia – tse vazhlyvo [Ukraine vs Rus: why terminology matters]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-terminolohiya/31530763.html>
16. Ploky, S. (2020). Ukraina-Rus i Hrushevskiy: yak oboronyty derzhavni kordony, yaki pochynaiutsia u holovakh hromadian [Ukraine-Rus and Hrushevsky: how to defend state borders that begin in the minds of citizens]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-hrushevskiy-derzhavni-kordony/31268605.html>

17. Pohodin, M., & Maksymovych, M. (1856). Polemika pro pochatok Rusi [Polemic about the origin of Rus]. *Bukovynska derzhavna medychna akademiia: Elektronna biblioteka*. URL: <https://buklib.net/books/32657/>
18. Rosiiska istoriografiia ta prysvoiennia istorii Kyivskoi Rusi [Russian historiography and appropriation of the history of Kyivan Rus]. (2019). *LiveJournal: Polityka Rosii*. URL: <https://ru-polit.livejournal.com/18751612.html>
19. Suspilno-istorychni kontseptsii v ukrainskii istoriografii XIX – pochatku XX stolittia [Socio-historical concepts in Ukrainian historiography of the 19th – early 20th century]. (2018). *Holos Ukrainy*. URL: <https://www.golos.com.ua/article/310613>
20. Terletska, I. (2013). Suchasna rosiiska istoriografiia systemy derzhavnoi vlady periodu stalinizmu [Modern Russian historiography of the state power system of the Stalinist period]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, 23, 335–353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Idvu_2013_23_17
21. Zalizniak, L. L. (2023). Kyievoruska versiiia ukrainohenezy. Arhumenty "za" i "proty" [Kyivan Rus version of Ukrainian genesis. Arguments "for" and "against"]. *Ukrainoznavstvo*, 1(86), 93–107. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/275329/272018>

Дата першого надходження статті до видання: 29.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.02.2026